

Endülüs'te Meydana Gelen Doğal Afetler ve Depremler

Nizamettin PARLAK

[0000-0002-1664-3639](https://orcid.org/0000-0002-1664-3639)

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Erzincan-Türkiye

<https://ror.org/02h1e8605>

nizamparlak@yahoo.com

Öz

Tarih boyunca farklı coğrafyalarda çeşitli doğal afetler yaşanmış ve bu olaylar, insanların yanı sıra toplumları, devletleri ve devletlerarası ilişkileri de önemli ölçüde etkilemiştir. Benzer durumlar Endülüs'ün coğrafyasını teşkil eden İberya'da da söz konusu olmuştur. Bu çalışmanın amacı; Endülüs tarihi ile ilgili çalışmalar yapılırken doğal afetlerin, olağanüstü olayların da mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmektir. Çünkü bir coğrafyada yaşanan kuraklık, kıtlık, sel, salgın hastalık ve deprem gibi afetler zaman zaman toplumsal olaylara ve isyanlara yol açmış, bunların da ağır sonuçları olmuştur. Ancak bu durum bazen gözden kaçırılmakta, doğal afetler ve onların sonuçları dikkate alınmadan araştırmalar ve incelemeler yapılmakta, böylece hâdiselerin hangi şartlar altında gerçekleştiği, sebep ve sonuçlarının neler olduğu tam olarak ortaya konulamamaktadır. Makalede gerek Endülüslülere tarafından gerekse Endülüs dışında yazılmış en eski kaynaklardan itibaren tarama yapılarak doğal afetler listelenmeye çalışıldı. Çalışmanın ilerleyen bölümünde olaylar kronolojik olarak sıralandı. Doğal afetlerin bu şekilde listelenmesi bir zorunluluktan kaynaklandı. Çünkü çalışmanın amacı; hangi yılda hangi felaket yaşandığını tespit etmektir. Böylece bir araştırmacı herhangi bir dönemi ya da olayı incelediğinde o döneme ait olayları topluca görebilecek ve ona göre değerlendirme yapılabilecektir. Ancak bazı hadiselerle ilgili kaynaklarda oldukça kısıtlı bilgi bulunması dolayısıyla her felaket genişçe ele alınıp değerlendirilemedi. Bu çalışmada tespit edilebilen bütün afetler hatta bazen “gökyüzünde garip cisimlerin görülmesi” gibi bir takım tuhaf olaylar ve -bir doğal afet olmamasına rağmen toplumda farklı davranışların sergilenmesine sebep olduğu için- güneş tutulmaları da olduğu gibi sıralandı. Nitekim bazen açlık, kıtlık ve kuraklık toplumsal patlamalara yol açmışken bazen de bir salgın hastalık savaşların farklı bir şekilde seyretmesine sebep olabilmektedir. Bundan dolayı Endülüs tarihi ile ilgili olayların araştırılmasında bu tür hadiselerin göz önünde bulundurulması ve öncesiyle sonrasıyla dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Endülüs; Doğal afet; Deprem; Kıtlık; Kuraklık; İsyân

Öne Çıkanlar

- Tarihsel analizlerde, doğal afetlerin toplumsal ve siyasi dinamikler üzerindeki belirleyici etkisi sıklıkla göz ardı edilmektedir.
- Makalenin temel hipotezi, Endülüs tarihindeki isyanların ve krizlerin arka planında çevresel felaketlerin yattığıdır.
- Salt ekonomik gerekçelere bağlanan siyasi buhranların asıl tetikleyicisinin sarsıcı doğal olayları olduğu dikkate alınmalıdır.
- Bu argümanı kanıtlamak amacıyla, Endülüs coğrafyasında yaşanan afetler kronolojik bir metodolojiyle tasnif edilmiştir.
- Nihai hedef, tarihsel olaylardaki sebep-sonuç ilişkisinin eksiksiz kurulabilmesi için araştırmacılara bütüncül bir perspektif sunmaktır

Atıf Bilgisi

Parlak, Nizamettin. “Endülüs’te Meydana Gelen Doğal Afetler ve Depremler”. *ÂSÂR Akademik Dinî Araştırmalar Dergisi*, Deprem ve Din Özel Sayısı (Nisan 2026), 46-68.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19813462>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	20 Ocak 2026
Kabul Tarihi	22 Mart 2026
Yayın Tarihi	30 Nisan 2026
Hakem Sayısı	İki İç Hakem-iki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
YZ Etik Beyan	Bu çalışmanın dil düzenleme, çeviri, veri analizi, kod yazımı veya görselleştirme gibi hiçbir aşamasında herhangi bir yapay zekâ aracı kullanılmamış; nihai metin tamamen yazar tarafından oluşturulmuştur.
Etik Beyan	Bu makale, özgün bir çalışma olup; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik, ilke ve kurallarına uygun davranılmıştır.
Benzerlik Taraması	Yapıldı- intihal.net
Etik Kurul İzni	Etik izne tabi değildir.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Etik Bildirim	asardergisibyue@gmail.com
S. Kalkınma Amaçları	4 Nitelikli Eğitim 11 Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar 15 Karasal Yaşam
Dizinler	ERIH PLUS (31.03.2025)
Lisans	CC BY-NC 4.0

Natural Disasters And Earthquakes in Andalusia

Nizamettin PARLAK

[0000-0002-1664-3639](https://orcid.org/0000-0002-1664-3639)

Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts, Erzincan-Türkiye

<https://ror.org/0257dtg16>

nizamparlak@yahoo.com

Abstract

Various natural disasters have occurred in different geographies throughout history, and these events have significantly affected societies, states and interstate relations as well as individuals. Similar situations also occurred in Iberia, which constitutes the geography of al-Andalus. The purpose of this study is to draw attention to the fact that natural disasters and extraordinary events must be taken into consideration when conducting research on the history of al-Andalus. Because disasters such as drought, famine, flood, epidemic and earthquake in a geography have occasionally led to social unrest and rebellions, and these have had serious consequences. However, this issue is sometimes overlooked, and research and analyses are conducted without due consideration of natural disasters and their consequences; thus, the conditions under which events occurred, as well as their causes and consequences, cannot be fully clarified. In this article, natural disasters were sought to be identified and listed through an examination of the earliest sources written both in al-Andalus and outside al-Andalus. In the following part of the study, the events were presented chronologically. Listing natural disasters in this way arose out of necessity. Because the aim is to determine which disaster occurred in which year. Thus, when any period or event is examined, the researcher will be able to consider the events of that period as a whole and make an evaluation accordingly. However, due to the limited information available in the sources regarding some events, not every disaster could be comprehensively discussed and evaluated. In this study, all detectable disasters are listed, including certain unusual events such as “seeing strange objects in the sky” and solar eclipses—which, although not natural disasters in themselves, cause different reactions within society. It is a fact that at times hunger, famine and drought led to social upheavals, while at other times an epidemic could cause wars to take a different course. Therefore, when researching events related to the history of al-Andalus, it is important to take such events into consideration and evaluate them carefully in their entirety.

Keywords

al-Andalus; Natural disaster; Earthquake; Famine; Drought; Rebellion.

Highlights

- In historical analyses, the decisive impact of natural disasters on social and political dynamics is frequently overlooked.
- The primary hypothesis of the article is that environmental catastrophes lie at the background of the rebellions and crises in the history of al-Andalus.
- It must be taken into consideration that the actual triggers of political crises, which are often attributed solely to economic reasons, are indeed jolting natural events.
- In order to substantiate this argument, the disasters experienced in the geography of al-Andalus have been classified through a chronological methodology.
- The ultimate objective is to provide researchers with a holistic perspective so that the cause-effect relationship in historical events can be established comprehensively.

Citation

Parlak, Nizamettin. "Natural Disasters And Earthquakes in Andalusia". *ÂSÂR Journal of Academic Religious Studies, Earthquake and Religion Special Issue* (April 2026), 46-68.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19813462>

Article Information

<i>Date of submission</i>	20 January 2026
<i>Date of acceptance</i>	22 March 2026
<i>Date of publication</i>	30 April 2026
<i>Reviewers</i>	Two Internal-Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>AI Ethics Statement</i>	No artificial intelligence tools were used in any phase of this study, including language editing, translation, data analysis, code generation, or visualization; the final text was created entirely by the author.
<i>Ethical Statement</i>	This article is an original work, and all stages of its preparation, including data collection, analysis, and presentation of information, have been conducted in accordance with scientificethical principles and standards. It is not subject to ethical approval.
<i>Plagiarism checks</i>	Yes- intihal.net
<i>Ethics committee</i>	Not subject to ethical clearance.
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	asardergisiebyu@gmail.com
<i>S. Development Goals</i>	4 Quality Education 11 Sustainable Cities and Communities 15 Life on Land
<i>Dizinler</i>	ERIH PLUS (31.03.2025)
<i>Lisance</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Çeşitli dönemlerde meydana gelen bazı olayların görünen–görünmeyen birtakım sebepleri bulunmaktadır. Bazen görünmeyen hatta fark edilemeyen bazı etkenler, hâdiselerin anlaşılmasında, yorumlanmasında ve isabetli çıkarımlarda bulunulmasında daha etkili olabilmektedir. Mesela klasik kaynaklar, Endülüs'te çok sayıda isyan yaşandığından bahsederler. Bu isyanlar, elbette pek çok sebebe dayanmaktadır. Ancak yaşanan doğal afetlerin isyanlara kaynaklık teşkil edebileceği konusu kimi zaman dikkatlerden kaçmaktadır. Kanaatimize göre bu tür olaylarla isyanlar arasında son derece ilginç ve birbirini tetikleyen bir yön bulunmaktadır.

Aslında ilk planda, isyanların kıtlık, vergilerin toplanamayışı ve ticaretin yapılamamasına sebep olduğu söylenir ya da böyle olduğu kabul edilir. Çünkü ulusal ya da uluslararası ticaret, huzur ve güvenin bulunduğu ortamlarda yapılır ve gelişir. Vergiler de ülkenin her bölgesinden ancak aynı şartlarda toplanabilir. Fakat tam tersinin olabileceğini de düşünmek gerekir. Çünkü bilindiği üzere her ne kadar yukarıda bahsedilen hususlar, isyan dönemlerinde vuku bulsa da dünyanın diğer coğrafyalarında olduğu gibi Endülüs'te de sık sık yaşanan kuraklık, kıtlık, deprem, salgın hastalıklar ve benzeri sebepler de isyanlara yol açmış, ayaklanmaları tetiklemiş ve çeşitli sorunların yaşanmasına sebep olmuştur.

Dünyanın başka coğrafyalarında da bu tür afetlerin, ciddi değişikliklere yol açtığı bilinmektedir. Mesela “Kavimler Göçü”nde, Hun ve Uygurların yıkılma süreçlerinde kuraklık ve kıtlıkların etkili olduğu tarihî bir vakiadır.

Benzer durumlar Endülüs'te de farklı dönemlerde çeşitli sorunlara yol açtı. Bu konuda Endülüs tarihinden iki örnek zikretmek yeterli olacaktır:

XIV. yüzyılda (1348'de) başlayan, geniş bir coğrafyada etkili olan ve Endülüs'ü de içine alarak dört-beş yıl süren büyük bir veba salgını yaşandı. Bu olay toplumların kaderlerini, savaşların sonuçlarını etkiledi. Kastilya Kralı XI. Alfonso, salgının devam ettiği sıralarda Mağrib'de hüküm süren Merînîler'in (1196-1465) elinde bulunan Cebel-i Târık'ı kuşatmıştı (M. 1349). Stratejik konumu itibarıyla Endülüs'te hüküm süren son İslam hanedanı Benî Ahmer (1238-1492) için büyük önem arz eden bu

kuşatma, vebanın Hıristiyan ordusunda yayılması ve Kralın vebadan ölmesi dolayısıyla kaldırıldı (M. 1350).¹

İkinci örnek: Endülüs Emevîlerinin sekizinci emîri ve ilk halifesi III. Abdurrahman en-Nâsır (912-961) tahta oturduğunda isyanlar bütün ülkeyi sarmış ve devlet yıkılma tehlikesiyle yüz yüze gelmişti. Yeni emîr hem isyancılar hem de Endülüs'ün kuzeyindeki Katolik krallıklar üzerine düzenli seferler gerçekleştirmeye başlamıştı. III. Abdurrahman'ın her senenin Muharrem ayında gerçekleştirdiği seferleri, H. 314'te (M. 926) yaşanan kıtlık dolayısıyla gerçekleştiremediği bilinmektedir.² Bu bağlamda elinizdeki çalışmada Endülüs tarihi boyunca meydana gelmiş doğal afetler ve felaketler kronolojik olarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Buradaki amaç şudur: Endülüs tarihi çalışacak olan araştırmacıların bu ve benzeri durumları göz önünde bulundurarak incelemek istedikleri zaman diliminin öncesinde, sırasında ve sonrasında neler yaşandığını, bunların tarihin seyrini nasıl değiştirdiğini, hangi olayların nelere sebep olduğunu fark etmelerini ve değerlendirmelerini ona göre yapmalarını sağlamaya çalışmaktır.

Zira hiçbir hadise dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerinden bağımsız, öncesiyle, sonrasıyla ilintisiz bir şekilde gerçekleşmez. Hâl böyle olunca doğal afetlerin de göz önünde bulundurulduğu bir bakış açısıyla daha sağlam temellere dayalı ve objektif değerlendirmeler yapmak mümkün olabilecektir.

1. Endülüs'ün Coğrafi Yapısı

Dünyanın en güzel yarımadalarından ve en mamur meskûn mahallerinden biri olarak nitelenen³ akarsuları, ağaç ve meyveleri bol olan İberya⁴ Avrupa'nın diğer kesimlerinden kuzeydoğuda büyük bir set oluşturan Pirenelerle, Kuzey Afrika'dan ise Cebel-i Târik boğazıyla ayrılır. Yarımadanın batı ve kuzey kıyıları Atlas Okyanusu'na doğu kıyıları ise Akdeniz'e bakar.⁵

¹ Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, (ö. 776/1374), *el-İhâtâ fî ahbâri Ğirnâta*, neşr. A. İnan, Kahire 1955-1977, IV, 330-331.

² İbn Hayyân, el-Muktebes, V, 203; İbn İzârî el-Merrâkuşî (ö. 712/1312'den sonra), el-Beyanu'l-Muğrib fî ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib, nşr. G. Colin- E. L. Provençal, Lübnan, 2009, II, 191-192.

³ İbn Havkal, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Alî en-Nasîb el-Bağdâdî (IV./X. yüzyıl), *10. Asırda İslam Coğrafyası*, trc. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe, 2014, 101; İbn Haldûn (ö. 808/1406), *Mukaddime*, trc. Z. Kadiri Ugan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986, I, 155-157.

⁴ Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut: Dâr-ı sadr, I, 1397/1977, 262.

⁵ Mehmet Özdemir, (Özdemir I, 2013), *Endülüs Müslümanları Siyasî Tarih*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 3. Baskı, 2013. I, 19.

Endülüs'ün yer aldığı İber yarımadasının büyük bir bölümünde 'masa gibi düz arazi' anlamına gelen meseta (Meseta Central) denilen ve yükseltisi 600-1000 m arasında değişen Hersinyen yaşlı kayalardan oluşmuş platolar bulunur. Bunun çevresinde ve üzerinde oldukça yüksek dağ sıraları uzanır. Bu haliyle İsviçre'nin ardından Avrupa kıtasının ikinci en yüksek rakımlı ülkesidir. Atlas Okyanusu kıyılarına doğru yükseklik biraz azalır. Kuzeyde Alplerin batıdaki bir kolu olan Pirene dağları yer alır. Burada yüksek zirveler 3000 metreyi aşar. Doğuya doğru Akdeniz sahillerinde dik kıyılar ve bunun gerisinde ise dağlar görülür. Güneyde Gırnata yakınlarında yüksekliği 3478 metreye ulaşan Sierra Nevada dağları uzanır. Endülüs'ün en büyük akarsuyu olan Guadalquivir nehrinin açmış olduğu doğu-batı eksenli geniş vadi tabanı ve suladığı verimli ovalar çok sayıda yerleşmenin bu kesimde kurulmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Ülkenin büyük bölümünü kaplayan sahalar, Akdeniz'e dökülen Ebro ile Atlas Okyanusu'na dökülen Tajo, Duero, Guadalqualvir ve Guadiana nehirleri tarafından yarılarak plato görünümü almıştır.⁶

“Endülüs'te doğudan batıya yani Akdeniz'den Atlas Okyanusu kıyılarına kadar uzanan üç büyük dağ silsilesi bulunmaktadır. Bunlardan biri Kurtuba Sıradağları olup Akdeniz tarafında Levante'de, Atlas Okyanusu tarafında ise Algarve'de sona erer. Bunlar, daha büyük bir silsile olan ve Arapça kaynaklarda Cebelü'l-Berânis adıyla geçen Sierra Morena'nın bir parçasıdır. İkinci dağ silsilesi, Narbona'dan başlayıp Frank topraklarını Endülüs'ten ayırarak Bask ve Asturias'ı geçtikten sonra Galicia'da son bulan Pireneler'dir. Üçüncü dağ silsilesi ise Müslümanlar tarafından 'eş-Şârrât' diye adlandırılmıştır. Bu dağlar, ülkenin ortası sayılabilecek bir hat üzerinde Turtûşe'den başlayıp Lizbon'a kadar uzanır.”⁷

“Yağmur ve rüzgâr düzeniyle nehirlerin akış istikameti bakımından Endülüs, Müslüman coğrafyacılar tarafından 'Batı Endülüs' ve 'Doğu Endülüs' şeklinde iki ana bölgeye ayrılmaktaydı. Pireneler'in güneyinden başlayıp Tuleytula yakınlarından geçerek Şentemeriyye bölgesine uzanan oradan da Kartacânne önlerinde Akdeniz'e yaklaşan Batı Endülüs'te nehirler, Atlas Okyanusu'na doğru akmakta, yağmurlar bu okyanustan esen rüzgârlarla gelmekteydi. 'Uzak Endülüs' olarak da bilinen doğu Endülüs'ün üst sınırı Bask Dağları'ndan başlamakta Ebro Nehri ile birlikte

⁶ K. Arıbaş-H. Kara “Siyasi Coğrafya Açısından İspanya”. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2011, 15 (24), 61-86. Erdal Akpınar, “Endülüs'ün Fiziki Coğrafyası”, *Endülüs Coğrafyası ve Siyasi Tarihi*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2025, 16; Erdal Akpınar, “Endülüs'ün Beşerî ve Tarihî Coğrafyası”, *Endülüs Coğrafyası ve Siyasi Tarihi*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2025, 36.

⁷ Özdemir I, 2013, 20-21.

Şentemeriyye'ye inmekte, Kuzey ve batı sınırlarını Okyanus, güney sınırını ise Akdeniz teşkil etmekteydi. Doğu Endülüs'te nehirler doğuya doğru akmakta olup yağmuru Akdeniz'den esen rüzgârlar taşımaktaydı. İki bölgeden birinde mevsim yağışlı geçtiğinde diğesinde kuraklık ve kıtlık hüküm sürerdi. Kaynaklar denize dökülen yedi büyük nehrin adını vermektedir. Bunlar: Kurtuba Nehri diye bilinen Vâdilkebîr (Guadilquivir: 657 km.), en-Nehru'l-Ebyad (Segura: 225 km.), Vâdî Âna (Guadiana: 778), Vâdî Tâcû (Tajo: 1007), Vâdî Duveyru (Duero: 895 km.), Vâdî İbru (Ebro: 910) ve Nehru Minyu (Miño: 343 km.)'dan ibarettir.”⁸

Yarımadada nispeten daha mutedil ılıman bir iklim hâkimdir. Akdeniz'in etkisi, karasal iklim özelliklerinin yöreye yerleşmesini bir ölçüde engeller. Atlas Okyanusu ise yarımadanın kuzeyinde yağışın bir ölçüde artmasını sağlar. Galicia'dan Pireneler'e kadar, kışları yumuşak yazları daha az sıcak Atlas Okyanusu alanı uzanır. Irmaklarda önemli kabarmalar olmaz ama suları bol ve rejimleri düzenlidir. İber Yarımadası'nın iç kesimlerinde, kıyılarında ve yüksek kesimlerinde iklim koşullarının nispeten farklılaşması dolayısıyla ürün yelpazesi zengin ve çeşitlidir. Meşelikler ya da kayın ormanı yok olduğundan bitki örtüsü gerileyerek dikenli katırtırnaklılara ve kurakçıl çalılıklı fundalıklara dönüşür.⁹

Önemli bir bölümünde Endülüs'ün hüküm sürdüğü günümüz İspanya'sı iki bölüme ayrılır. “Meseta'daki ve Ebro çanağındaki ufak tefek karasal iklim özellikleri içeren dağlar bir yana bırakılırsa, ülkenin büyük bölümünde yazlar sıcak ve az yağışlı, kışlar serttir. Atlantik üzerinden gelen nemli ve yağışlı hava kütleleriyle; daha çok yaz mevsiminde güneyden, Büyük Sahra Çölü'nden gelen kuru ve sıcak hava dalgası Endülüs'ün olağan Akdeniz iklimini büyük ölçüde bozmaktadır. Akdeniz ikliminin etkisiyle yaz mevsiminde ırmaklar su buharı yitirmekle birlikte önemini korurlar (Duero, Tajo, Ebro). Bitki örtüsü çok gerileyerek, hızla bozkıra geçen Pırnal meşesi ormanıdır.”¹⁰

Günümüzde İber Yarımadası'nın sismik aktiviteye sahip bölgelerini gösteren haritalarda Müslümanların hâkimiyet alanları içerisinde Andalusia özerk bölgesinin bazı kısımları özellikle de Murcia, Almería ve Granada'da deprensellik ön plana

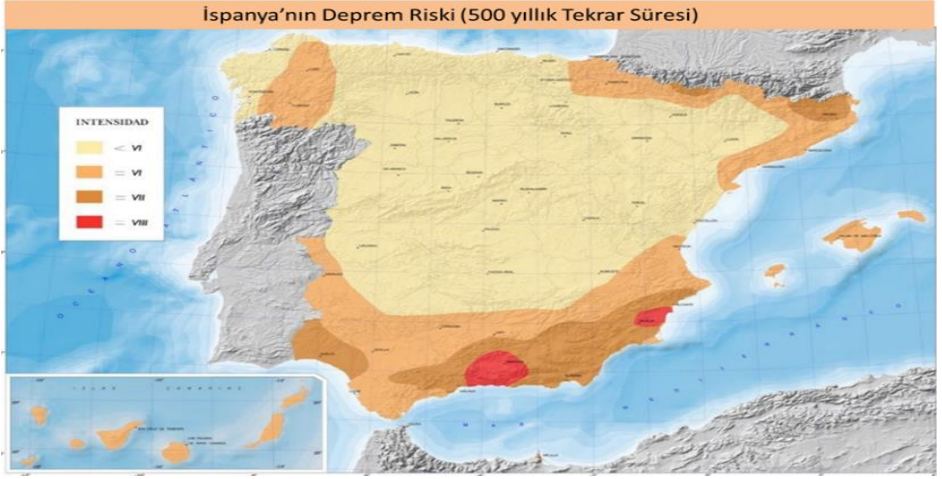
⁸ Özdemir I, 2013, 21.

⁹ Arıbaş, 61-86; Akpınar, “Endülüs'ün Beşerî ve Tarihî Coğrafyası”, 35, 48.

¹⁰ Akpınar, “Endülüs'ün Fiziki Coğrafyası”, 19; Arıbaş, 61-86.

çıkılmaktadır.¹¹Bilhassa Granada ve Málaga İspanya'nın deprem açısından en riskli şehirleridir.¹²Bu güncel bilgi, kaynaklardaki tarihî malumatla da örtüşmektedir. Nitekim aşağıdaki listede de görüleceği gibi Gırnata (Granada)'da o dönemlerde oldukça yıkıcı depremler yaşanmıştır. Burada dikkat çeken bir husus da şudur: Haritalarda sismik hareketliliğin çok az olduğu yerler arasında sayılsa da geçmişte Kurtuba'da (Córdoba) da büyük depremler olduğunu kaynaklarda görmekteyiz.¹³

Resim 1. İspanya'nın Deprem Riski

Kaynak: <https://mishpacha.com.14>

2. Endülüs'te Yaşanan Doğal Afetler

Endülüs'te yaşanan ilk felaket bilgisi, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) verdiği malumata göre Nuh Tufanı sonrasına kadar uzanır. Müellif, Nuh Tufanı'ndan sonra Endülüs'e ilk yerleşen kişilerin "Endelüs" diye bilinen bir kavme mensup olduklarını, orada uzun süre hüküm sürdüklerini bildirdikten sonra bu kavmin Endülüs'te büyük bir kuraklık ve kıtlık yaşadığını anlatır. İbnü'l-Esîr, yaşananlardan dolayı bu coğrafyadaki pek çok insanın hayatını kaybettiğini, bir kısmının da oraları terk ettiğini ve Endülüs'ün yüz

¹¹ Endülüs'teki depremler için bkz. Nizamettin Parlak, "Endülüs'te Yaşanan Depremler İnsanların Tepkileri ve Toplumsal Etkileri", *XXI Esrde Devlet Süverenliyi ve Milli Konstitusiyalar: Qlobal Çağrışlar, Tendensiya ve Perspektivler Konferansı*, 5 Kasım 2025, 325-333, Bakü, Azerbaycan.

¹² <https://www.meteorologiaenred.com/tr/%C4%B0spanya%27da-deprem-riskinin-en-y%C3%BCksek-odu%C4%9Fu-yerler.html>

¹³ İbn İzârî, II, 211.

¹⁴ <https://tr.meteorologiaenred.com/%C4%B0spanya%27da-deprem-riskinin-en-y%C3%BCksek-odu%C4%9Fuyerler.html?nowprocket=1> 18.01.2025.

yıl süreyle boş kaldığını sonra İfrikiye'den gelerek bu topraklara yerleşenler tarafından mamur hâle getirildiğini aktarır.¹⁵

Kaynaklar, tespit edilen ve bahsedilen bu felaketin ardından uzun bir dönem sessiz kalırlar. Ondan sonra dikkat çeken ilk felaket bilgisi yakın bir coğrafya olan Mağrib hakkında aktarılır. Buna göre Emevî kumandanı Musa b. Nusayr (ö. 98/717), M. 698 yılında Mısır valisi Abdülazîz b. Mervân (ö. 86/705) tarafından İfrîkiye ve Mağrib valiliğine tayin edildi ve fetih hareketlerine girişti. Yeni vali, itaatsizlik arz eden kabilelerle mücadele yürütürken bu bölgede çok şiddetli bir kuraklık yaşandı. Musa, halkın oruç tutmasını, namaz kılmalarını ve küslerin barışmalarını emretti. Sonra da Sahra'ya çıkıp yağmur duası etti ve yağmur yağdı.¹⁶

Bu kısa malumattan sonra şimdi kaynaklardan Endülüs'te meydana gelen felaketlerden tespit edebildiklerimizi kronolojik olarak ve bazen de olaylarla ilgili kısa malumat aktararak şöylece sıralayabiliriz:

2.1. Endülüs'te Tespit Edilebilen Felaketlerin Kronolojik Listesi

- H. 131'te (M. 748-749) Endülüs'te kıtlık oldu, bir ya da iki yıl sürdü.¹⁷H. 132-138 / 750-756 yılları arasında Endülüs'te kıtlık oldu.¹⁸ H. 147'de (M. 778) bütün dünyada büyük bir kuraklık yaşandı.¹⁹
- H. 161'de (M. 777-78) Endülüs'te ve Mağrib'de büyük bir kıtlık oldu.²⁰
- H. 161'de (M. 777-78 Nisan) çok yağmur yağdı. Kurtuba'da sel oldu, şehrin merkezindeki köprünün bazı kemerleri tıkanı, bazı kısımları yıkıldı.²¹
- H. 182 (M. 798-99)'de Kurtuba'da büyük bir sel felaketi oldu²² ve açlık yaşandı.²³ H. 187'de (M. 802-803) Endülüs'te son derece etkili bir açlık yaşandı.²⁴

¹⁵ İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), *el-Kâmil fi't-târîh*, tah, Ebu'l-Fidâ el-Kâdî, Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987, 4, 264-265.

¹⁶ Makkarî, *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelüsi'r-ratîb ve zikru vezirihâ Lisâni'd-din İbni'l-Hatîb*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bukâ'î, I-X, Beyrut Dâru'l-fikr, 1998, I, 194.

¹⁷ İbn İzârî, II, 8.

¹⁸ Meçhul Müellif, *Ahbâru mecmua fi fethi'l-Endelüs ve zikru Ümerâihâ*, tah. İbrahim el-Ebyârî, Kahire; Dâru'l-Kitabi'l-Mısırî, II. Baskı, 1989. 65; Makkarî, III, 310.

¹⁹ Meçhul Müellif, *Tarihu'l-Endelüs*, tah. Abdülkadir Bûbâye, Lübnan: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 2007, 166.

²⁰ Meçhul Müellif, *Tarihu'l-Endelüs*, 166.

²¹ Meçhul Müellif, *Tarihu'l-Endelüs*, 166.

²² İbnü'l-Esîr, VI, 74.

²³ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, (2003), 120.

²⁴ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, (2003), 187.

- H. 197'de (M. 812-813) Endülüs'te pahalılık oldu. İnsanlar açlık çekti.²⁵
- H. 199'da (M. 815). Endülüs'ün tamamını etkileyen ve pek çok insanın ölmesine sebep olan bir kıtlık yaşandı.²⁶
- H. 218 Ramazan'da (M. 833 Nisan). Endülüs'te tam güneş tutulması gerçekleşti.²⁷ Bunun üzerine korkuya kapılan Kurtubalılar, Ulucami'ye sığındılar. Camide başkadı Yahya b. Ma'mer (ö. 218/833) tarafından küsûf namazı kıldırıldı.²⁸
- H. 224 yılının Cemâziyelâhır ayında (M. 839 Nisan/Mayıs) yıldız kaymaları oldu. Endülüs semalarında yıldızlar güneyden kuzeye, doğudan batıya doğru saçıldı.²⁹
- H. 234'te (M. 848-849) bütün Endülüs şiddetli bir kuraklık dalgasına ve sonrasında da çekirge istilasına maruz kaldı.³⁰
- Abdurrahman b. el-Hakem döneminde (M. 822-852) güneş tutulması oldu.³¹
- H. 235-236'da (M. 850 aşırı yağmur yağdı, nehirler taşı, meydana gelen seller başta Kurtuba, İsbîliye ve İsticce gibi güney şehirlerde olmak üzere bütün Endülüs'te büyük zararlara sebebiyet verdi.³²
- Aynı tarihlerde Kurtuba'da şiddetli sıcaklar oldu. Ünlü fakih Yahya b. Yahya el-Leysi'nin (ö. 234/849) oğlu Ubeydullah'ın na'sımın toprağa verileceği gün Kurtuba'da hava aşırı derecede sıcak olmuştu. Aylardan Ramazan'dı. Bu yüzden pek çok insan cenaze merasimine iştirak edebilmek için oruçlarını bozmak zorunda kalmışlardı.³³
- H. 251'den 255'e kadar (M. 865-869) Emîr Muhammed döneminde (M. 852-886) şiddetli bir kuraklık yaşandı.³⁴

²⁵ İbnü'l-Esîr, c. V, 398.

²⁶ İbn İzârî, II, 73.

²⁷ İbn İzârî, II,83. Güneş tutulmasını bir doğal afet olarak değil de olağan üstü bir tabiat hadisesi olması bakımından buraya aldık. Ancak NASA'nın resmî internet sayfasında tarih boyunca gerçekleşmiş ve ileriki yıllarda vuku bulacak güneş tutulmalarının verildiği listede M. 833 yılında gözlemlenmiş bir güneş tutulmasından bahsedilmemektedir. Zikredilen listede bahsi geçen tarihe en yakın olarak 05 Mayıs 840 yılında yaşanmış bir güneş batmasından (tutulmasından) bahsedilmektedir. <https://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEhistory/SEhistory.html>.

²⁸ Özdemir, II, 2013, 80.

²⁹ İbn İzârî, II, 85.

³⁰ Özdemir I, 105.

³¹ İbnü'l-Kûtiyye,111.

³² Özdemir I, 22, 105.

³³ Özdemir, II, 2013, 77.

³⁴ İbnü'l-Esîr, c. 7, 90.

- H. 250-251'de (M. 865) başlayan bir başka kuraklık ise beş sene sürdü.³⁵
- H. 253'te (M. 867) Endülüs'te uzun süreli bir açlık ve kıtlık yaşandı.³⁶
- II. Abdurrahman döneminin (M. 822-852) son yıllarından başlayarak 888 senesine kadar Endülüs'te kuraklık, sel ve deprem gibi bir dizi doğal afet yaşandı.³⁷
- H. 260'ta (M. 874) Endülüs'te kıtlık yaşandı.³⁸ İbn Hayyân'ın (ö. 469/1076) bir cümleyle geçiştirdiği bu olay hakkında başka kaynaklarda şu bilgiler verilmektedir: (Bu yılda) ülkeyi açlığa mahkûm eden, çok sayıda insanın ölmesine sebep olan³⁹ ve acı hatıraları sonraki nesiller tarafından bile unutulamayan şiddetli bir kuraklık daha yaşandı.⁴⁰
- H. 267 (M. 880-881) Kurtuba'da şiddetli bir deprem oldu. İbn İzârî (ö. 712/1312'den sonra), bu depremle ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler verir: "Akşam namazı esnasında esen rüzgâr kapkara bulutlar getirdi ve şimşekler çaktı, yıldırımlar düştü. (Camiye isabet eden) yıldırımın çarptığı iki kişi hayatını kaybetti. İmanın dışında herkes yere serildi Ölenler imamin en yakınında olanlardı. Onlardan birinin saçları yandı, yüzü ve vücudunun sol tarafı kömür gibi oldu, diğerinin de sağ tarafı siyah kesildi. Yıldırımın çarptığı diğer dört kişi de imam namazını bitirene kadar yere yapışmış vaziyette kalakaldılar. İnsanlara olay anında neler hissettikleri sorulduğunda "Büyük bir dalga hâlinde bir ateş gördük sanki" dediler. Mescittekilerin bir yanık kokusu almalarına rağmen çatıda da duvarlarda da yıldırımın izlerine rastlanmadı. Depremin etkisiyle saraylar, dağlar sallandı, insanlar Allah'a tazarru ve niyazda bulunarak boş alanlara kaçtılar. Bu depremin etkisi Akdeniz'den Arap Yarımadası'nın en uzak köşelerine kadar hissedildi..."⁴¹
- H. 274-275'de (M. 888) baş gösteren yeni bir kuraklık dalgası, yiyecek bulmak için insanları Kuzey Afrika'ya geçmeye sevk etti.⁴²
- H. 302 Şevval'inde (M. 915 Mayıs) bütün Endülüs'ü ve civar bölgeleri etkileyen genel bir kuraklık ve kıtlık yaşandı. 13 Şevval 302/1 Mayıs 915'ten itibaren farklı günlerde beş defa fakih Muhammed b. Ömer b. Lübâbe (ö.

³⁵ Özdemir I, 105.

³⁶ İbn İzârî, II, 100.

³⁷ Özdemir I, 105.

³⁸ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 109.

³⁹ İbn İzârî, II, 102.

⁴⁰ Özdemir I, 105.

⁴¹ İbn İzârî, II, 104-105; Parlak, "Endülüs'te Yaşanan Depremler", 325-333.

⁴² Özdemir I, 105.

330/942) önderliğinde yağmur duasına çıkıldı ama yağmur yağmadı. Fiyatlar yükseldi, piyasada buğday stokları iyice azaldı. III. Abdurrahman,⁴³ kadı Ahmed b. Muhammed b. Ziyad'a (ö. 312/924) halkla birlikte yağmur duasına çıkmasını emretti. 13 Şevval 302 Pazartesi (1 Mayıs 915) günü yapılan duanın ardından sele yol açmayan ama sürekli bir şekilde sağanak hâlinde yağmur yağdı.⁴⁴

- İbn Hayyân H. 303 yılında (M. 915-916) daha önce H. 260'ta (M. 874) Endülüs'te yaşanan benzer bir kıtlık olduğunu ifade etmektedir. Bu yüzden fiyatlar aşırı derecede yükseldi. Kurtuba çarşısında bir kafız⁴⁵ (18 kilo) buğday, üç dinardan satıldı. İnsanların yoksulluğu daha önceki zamanlarda görülmemiş seviyelere düştü. Aynı yıl veba salgını yaşandı. Özellikle fakir fukaradan çok sayıda ölen oldu. İnsanlar, ölenleri defnetmekten aciz kaldılar. III. Abdurrahman bu büyük krizin yaşandığı günlerde fakirlere ve yoksullara çokça yardımda bulundu. Hacib Bedr b. Ahmed de o sıralarda hayır ve hasenatı artırdı. Fakat kıtlık gittikçe daha büyük boyutlara ulaştı. Açlık bütün Endülüs'e yayıldı. Yaşanan sorunlar yaklaşık bir sene devam etti. Bu yüzden yerini yurdunu terk eden insanların sayısı arttı, insanlar açlıktan öldü, akrabaların birbiriyle irtibatı koptu, aralarında kin ve nefret oluştu. Veba daha da yayıldı.⁴⁶ Benzer şekilde İbn İzârî de aynı yıl (H. 303) Endülüs'te kıtlık yaşandığını, veba salgını olduğunu kaydetmektedir.⁴⁷
- H. 305 yılında (917-918) Kurtuba çarşısında büyük bir yangın çıktı. Tarakçılar⁴⁸ ve marangozların işyerleri yandı.⁴⁹
- H. 314'te (M. 926). Endülüs'te ülkenin her tarafına yayılan şiddetli bir kıtlık ve kuraklık yaşandı. Fiyatlar yükseldi, insanlar maişet sıkıntısı çekti. Sahibu's-Salat Ahmed b. Bakıyy b. Mahled, halkla birlikte er-Rabad musallasında defalarca yağmur duasına çıktı. Diğer şehirlerde de yağmur duasına çıkılması için Kurtuba'dan fermanlar gönderildi. Bu yüzden III. Abdurrahman, her sene düzenlediği seferleri bu sene gerçekleştirmedi. Şiddetle devam eden kuraklık ilginç bir şekilde isyancı İbn Hafsûn'dan (ö.

⁴³ III. Abdurrahman'ın kadısının yağmur duasına çıkışı için bak İbnü'l-Esîr, VIII, 318.

⁴⁴ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 103-104; İbn İzari, 166.

⁴⁵ Yaklaşık 18 kiloluk bir ölçü birimi. Bekir Topaloğlu-Hayrettin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, yy, ty.352.

⁴⁶ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 109-110, 124.

⁴⁷ İbn İzari, II, 167.

⁴⁸ Metinde geçen "مشاط" kelimesi "Berberler" diye de tercüme edilebilir.

⁴⁹ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 142.

305/918) sonra onun yerine geçen oğlu Süleyman'ın öldürülüp (1 Zilhicce 314)⁵⁰ cesedinin Kurtuba sarayına asıldığı gün yağın yağmurla son buldu.⁵¹

- III. Abdurrahman'ın her senenin Muharrem ayında gerçekleştirdiği seferleri, bu yıl kıtlık dolayısıyla yapamadığını,⁵² yağmurun da Zilhicce ayında yağdığını göz önünde bulundurduğumuzda bu kıtlık ve kuraklığın yaklaşık olarak bir yıl sürdüğünü, Endülüs devletinin ve halkının ciddi sıkıntılar çektiğini söyleyebiliriz.
- H. 317'de (M. 929) kıtlık ve kuraklık baş gösterdi, yağmur yağmadı. Ekinler zarar gördü, fiyatlar yükseldi. Halife III. Abdurrahman 28 Muharrem 317 Cuma günü (13 Mart 929) Kurtuba Ulu Camii'nde yağmur duası edilmesini emretti. Bir hafta boyunca camide, Rabad ve Musâra namazgâhlarında yağmur duasına çıkıldı.⁵³ İbn Hayyân bu konuda biraz daha ayrıntılı olarak şu bilgileri vermektedir: "İnsanlar 8 Safer'de Şemsî takvimle 23 Mart (929) pazartesi günü er-Rabad namazgâhında yağmur duasına çıktılar. Allah ülkeye yağmur vermedi, kıtlık devam etti. İnsanlar kendilerini suçladılar. Halife, ülkenin bütün şehirlerine ferman göndererek yağmur duasına çıkılmasını istedi." İbn Hayyân'ın kitabına aldığı bu fermada Halife'nin, yağmurla ve tövbe ile ilgili ayetlere yer verdiği görülmektedir.⁵⁴ Buradan da anlaşılıyor ki halkın bu kuraklıktan kendilerini ve olumsuz davranışlarını sorumlu tutmaları gibi Halife de benzer bir düşünce taşımaktaydı ki insanların tövbe ederek Allah'tan yağmur istemeye devam etmelerini talep etmiş, günlerce yapılan dualara rağmen yağmur yağmamıştır.
- H. 324'te (M. 935-936) kuraklık oldu.⁵⁵
- 19 Şaban 324 (12 Temmuz 936)'te Kurtuba çarşısında büyük bir yangın çıktı. Başta İtiricıların dükkânları olmak çok sayıda mağaza ve posta idaresi binası yandı. Halife III. Abdurrahman'ın talimatıyla yanan işyerleri yeniden inşa edildi.⁵⁶
- H. 324 yılının Şaban ayında Kurtuba'da vuku bulan yangından sonra Endülüs'te, İbn Hayyân'ın ifadesiyle "daha önce görülmemiş ve duyulmamış

⁵⁰ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 204-207.

⁵¹ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 205; İbn İzari, II, 191-192.

⁵² İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 203; İbn İzari, II, 191-192.

⁵³ İbn İzari, II, 199.

⁵⁴ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 251.

⁵⁵ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 384.

⁵⁶ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 383.

derecede bir kıtlık yaşandı ve yıl boyunca devam etti. Müellifin burada verdiği malumatın ilginç yanı bu kıtlığa rağmen piyasaların ve insanların bu durumdan fazla etkilenmemiş olmasıdır. Zira insanlar arasında yardımlaşma olduğundan, çokça hayır hasenat yapıldığından dolayı büyüklüğüne rağmen kıtlık, yıkıcı sonuçlar doğurmadı.⁵⁷

- 326 yılının Muharrem ayında (Aralık 937) özellikle Saragoza'da şiddetli kış oldu ve yoğun kar yağdı.⁵⁸
- 5 Şevval 327 Cuma günü (26 Temmuz 939), kuşluk vakti güneş tutulması oldu.⁵⁹
- 26 Zilhicce 327'de başlayıp 3 Muharrem 328'e kadar (14-20 Ekim 939) yedi gün devam eden kısmî güneş tutulması yaşandı. Yedinci gün meydana gelen yoğun bir yağıştan sonra güneş tutulması tamamen kalktı.⁶⁰ Kaynaklar bu durumu her ne kadar "Güneş tutulması" olarak niteleseler de yağmurdan sonra güneşin ortaya çıkmış olması, yaşanan durumun yoğun bir sis olması ihtimalini de akla getirmektedir.
- H. 330 yılının Muharrem ayında (Ekim 941) Kurtuba'nın batı ufunda akreb burcunda bir yıldız doğdu. İbn Hayyân'ın verdiği bilgiye göre Muharrem'in bitimine sekiz gün kala (21 Muharrem 330 / 16 Ekim 941) cumartesi gecesi görülen bu yıldız gökyüzünde en yüksek noktaya kadar yükseldi ve gözden kayboldu. Müellif bu hicrî tarihin 16 Ekim (941)'e denk geldiğini de ifade eder.⁶¹ Bu konuda İbn Hayyân'ın yanı sıra İbn İzârî de bilgi vermektedir. Ancak o, bu olayın yaşandığı tarihi aynı yılın Muharrem ayının bitimine üç gün kala Cumartesi günü gerçekleştiğini ve bunun milâdî karşılığının da 16 Ekim (941) olduğunu kaydeder ki bu tarih 21 Muharrem 330 Cumartesi gününe tekabül etmektedir.⁶² Her iki müellifin verdiği milâdî tarihler örtüştüğü için doğru tarihin bu olduğunu, olayın hicrî olarak 21 Muharrem 330 Cumartesi'ne denk geldiğini kabul etmek gerekir.
- H. 330 yılının Rebiyülâhır ayında (M. 941 Aralık ayı sonlarında) Kurtuba ve civarındaki yerleşim yerlerini etkileyen uzun süreli bir kuraklık, susuzluk ve kıtlık yaşandı. Ekinler harap oldu, toprak çoraklaştı, insanlar yağmur duasına

⁵⁷ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 383.

⁵⁸ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V,420.

⁵⁹ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V,447.

⁶⁰ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V,447.

⁶¹ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V,473.

⁶² İbn İzârî, *el-Beyânu'l-Muğrib*, II, 210.

çıkılmak zorunda kaldı. Kurtuba kadı'l-cemaası ve sahibu's-salâtı Muhammed b. Abdullah b. Ebî İsa, Cuma hutbesinde yağmur duası etmeye başladı (1 Rebiyüalâhır 330 Cuma/24 Aralık 941). Sonra defalarca (altı defa) yağmur duasına çıkıldı, nihayet 11 Cemâziyelevvel 330 Salı günü (1 Şubat 942) insanlar yağmur duasından döndüklerinde soğuk bir rüzgâr esti, ardından şiddetli bir fırtına çıktı ve gökyüzünü yoğun bulutlar kapladı derken o gün kuşluk vaktinden akşama kadar kar yağdı, her taraf karla kaplandı. Aynı günün öğle vakti karla birlikte başlayan yağmur yatsı vaktine kadar devam etti. Günlerce yağmur yağdı, insanlar ekin ekmeye başladı, fiyatlar düştü, toplum rahatladı.⁶³

- 7 Şaban 330'de (27 Nisan 942) gökyüzünde yoğun bir şekilde ışık yayan bir ateş topu görüldü. Bu durum ertesi gün kuşluk vaktine kadar devam etti. Bu durum öğleden sonra görülmez oldu.⁶⁴
- H. 331'de (Kasım 942'den sonra) Kurtuba Nehrinde büyük bir sel yaşandı, köprü hasar gördü.⁶⁵
- 9 Zilkâde 332 (3 Temmuz 944) tarihinde gece yarısı Kurtuba'da daha önce görülmemiş ve duyulmamış şiddette bir deprem oldu. İbn İzârî'nin verdiği bilgiye göre "şehir halkı bu depremden çok korktu ve camilere sığınarak bu felaketin geçmesi için sabaha kadar dua ettiler. Allah onların dualarını kabul etti, felaketi uzaklaştırarak onlara ferahlık verdi."⁶⁶
- İnsanların camilere sığınmış olmasından camilerin sağlam kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca müellif, binaların yıkıldığına ve can kaybına dair bilgi de vermemektedir. Dolayısıyla İbn İzârî'nin bu olay için "daha önce görülmemiş ve duyulmamış şiddette bir deprem oldu" nitelemesine ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Ama ölçeği ne olursa olsun kaynaklarda anlatılan bilgilerden M. 944 yılında Kurtuba'da meydana gelen depremin insanları korkutacak bir şiddette olduğu anlaşılmaktadır.
- Depremin yaşandığı gecenin sabahında felaketler devam etti ve o kadar şiddetli bir fırtına esti ki başta zeytin, incir ve hurma olmak üzere çok sayıda ağaç kökünden söküldü, çatılardaki kiremitler uçtu. Ardından aşırı derecede ve de iri taneli öyle bir yağmur ve iri taneli dolu yağdı ki her yeri kapladı.

⁶³ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 476-478; Özdemir, II, 2013, 80.

⁶⁴ İbn Hayyân, *el-Muktebes*, V, 479.

⁶⁵ İbn İzârî, II, 210.

⁶⁶ İbn İzârî, II, 211.

Yağmurdan sonra da çok sert bir soğuk yaşandı. Olayın yaz mevsiminde bir temmuz ayında gerçekleştiği göz önünde bulundurulunca havaların çok sıcak olduğu bir dönemde böyle bir soğuk havanın oldukça olumsuz sonuçlara yol açacağını tahmin etmek zor olmasa gerek. Zira konu hakkında bilgi vermeye devam eden müellif, yaşanan soğuk yüzünden sürüler hâlinde pek çok ehil ve yabanî hayvanın ve kuşların öldüğünü, ekinlerin ve tarlaların harap olduğunu ve geniş çaplı hasar meydana geldiğini kaydeder.⁶⁷ Çok sayıda hayvanın telef olması soğuk havanın yanı sıra yaşanan sel felaketinden de kaynaklanmış olabilir.

- H. 333 yılının Muharrem ayında (Ağustos/Eylül 944), Kurtuba'da kible yönünden kuvvetli bir rüzgâr esti ve çok sert bir soğuk yaşandı.⁶⁸
- H. 334'te (M. 945-946) Kurtuba'da büyük bir sel felaketi yaşandı. Su seviyesi Burcul-Esed'e kadar yükseldi, köprü yıkıldı.⁶⁹
- H 335'te (M. 946-947) Kurtuba'da kuraklık, kıtlık yaşandı.⁷⁰
- 1 Cemâziyelahir 340'ta (4 Kasım 951) Kurtuba'da şiddetli fırtınalar çıktı, ardından şimşekler çaktı, insanlar büyük bir korkuya kapıldı. Ahmed b. Haşim b. Abdülaziz'in evine yıldırım düşmesi sonucu bir kadın öldü, hane halkının geri kalanı felç oldu.⁷¹
- Endülüs'te üçüncü Mülûkü't-Tavâif döneminin ortaya çıkmasına yol açan isyanların başlamasına sebep olan faktörlerden biri de yine bir doğal afet olan kıtlıktır. Nitekim Endülüs'te hüküm süren Kuzey Afrika'daki devletlerden Muvahhidler'in (1130-1269), birleşik Hıristiyan güçleri karşısında Endülüs'te vuku bulan İkâb Savaşı'nda (1212) yenilmelerinin akabinde Muvahhidler Kuzey Afrika'ya çekilmek zorunda kalmışlardı. Ardından Endülüs'te kıtlık yaşanmaya başladı. Bu kıtlıktan dolayı temel ihtiyaç maddeleri de dâhil olmak üzere hemen bütün emtianın fiyatları yükseldi. İkâb yenilgisinin oluşturduğu başıboşluk ve kargaşa, kıtlık ve fiyat artışlarının da tetiklemesiyle toplumda birbirini takip eden isyanlar başladı. Bu isyanlar, merkezî yapının dağılmasına ve yeniden bazı küçük devletçiklerin oluşmasına sebep oldu.⁷²

⁶⁷ İbn İzârî, II, 211. Parlak, "Endülüs'te Yaşanan Depremler", 325-333.

⁶⁸ İbn İzârî, II, 211. Müellif bu olayın sonuçları hakkında bilgi vermemektedir.

⁶⁹ İbn İzârî, II, 213.

⁷⁰ İbn İzârî, II, 214.

⁷¹ İbn İzârî, II, 218.

⁷² Özdemir, I, 178, 179.

- 7 Cemâziyelûla 344'te (29 Ağustos 955) Kurtuba'da çok şiddetli bir deprem meydana geldi. Bundan dört gün sonra öğle vakti aynı şiddette bir deprem daha oldu.⁷³
- H. 353'te (M. 964) Kurtuba'da korkunç bir açlık yaşandı. Halife II. Hakem, fakire fukaraya bol miktarda yardım dağıttı.⁷⁴
- H. 401'de (M. 1010) İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) ağabeyi Ebu Bekir Ömer, veba salgınında öldü. Bir yıl sonra da babası Ahmed b. Saîd öldü.⁷⁵
- H. 746-754 yılları arasında (M. 1346-1353) dünyayı sarsan, 1348'de Endülüs'ü de içine alarak bu bölgede dört-beş yıl süren büyük bir veba salgını yaşandı. Bu olay toplumların kaderlerini, savaşların sonuçlarını etkiledi. Kastilya Kralı XI. Alfonso, salgının devam ettiği sıralarda Merînîler'in elinde bulunan Cebel-i Târîk'ı kuşatmıştı (750/1349). Stratejik konumu itibarıyla Benî Ahmer için büyük önem arz eden bu kuşatma, vebanın Hıristiyan ordusunda yayılması ve Kralın vebadan ölmesi dolayısıyla kaldırıldı (751/1350).⁷⁶ Devletlerin üst kademelerinde yer alan yöneticilerden de ölenler oldu. Mesela Benî Ahmer Devleti'nin vezirlerinden İbnü'l-Ceyyâb bu salgın sırasında hayatını kaybetti (Şevval 749 / Ocak 1349).⁷⁷
- Konuyla ilgili olarak İbn Haldûn (ö. 808/1406) şu malumatı aktarmaktadır: "... içinde yaşadığımız VIII. asrın (XIV. yy) ortalarında doğu ve batının umranına ve mamur bölgelerine (isabet eden bir) veba musibeti (yaşandı). Tahrip edici bir musibet olan veba, kavimleri mahvetti, bir nesli alıp götürdü, umranın güzelliklerinden birçoğunu dürdü büktü ve mahvetti... mal ve mülkün yok olmasına sebep oldu. İnsanların azalmasıyla arzadaki umran da eksildi. Şehirler, iş ve sanat yerleri harap oldu, yollar ve işaretler yok oldu, ülkeler ve meskenler ıssız kaldı, devletler ve kabileler zaafa duçar oldu. Ülkelerde yaşayan insanlar değişti. Batının başına gelen şeyin doğunun başına da geldiğini tahmin ediyorum. Fakat bu da oranın kendi ölçüsüne ve umrandaki miktarına göredir."⁷⁸

⁷³ İbn İzârî, II, 220.

⁷⁴ İbn İzârî, II, 236.

⁷⁵ H. Yunus Apaydın, "İbn Hazm", *DİA*, XX, 39-52. (40).

⁷⁶ İbnü'l-Hatîb, *İhâta*, IV, 330-331.

⁷⁷ İbnü'l-Hatîb, *İhâta*, IV, 443; İbnü'l-Hatîb, *Lemha*, 129. Nizamettin Parlak, *Endülüs'ün Çöküşü Benî Ahmer'de Darbeler ve İsyanlar*, İstanbul, Hikmetevi Yayınları, 2014, 23.

⁷⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 248-249. İbn Haldûn'un Mağrib için çizdiği bu tablo aynı dönemde Endülüs'te hüküm süren Nasrîler için de önemli ölçüde geçerli olmuştur.

- 11 Şaban 834 (24 Nisan 1431). Öğleden sonra Endülüs'te büyük bir deprem oldu.⁷⁹
- 11 Şaban 834'te (24 Nisan 1431) Gırnâta civarında öğle namazından sonra yaşanan ve Gırnâta'ya bağlı bazı yerleşim yerlerini, Gırnâta kalesinin yarısını, Ulu Cami'nin büyük bir kısmını ve en yüksek minaresini yerle bir eden depremde pek çok can kaybı yaşandı, binlerce insan öldü. Mal, mülk ve erzak telef oldu. Bu sırada Gırnâta sarayında ise siyasî çalkantılar, isyanlar ve darbeler yaşanıyordu. IX. Muhammed (el-Eyser) ile onun amcasının oğlu IV. Yusuf arasında kıyasıya bir taht mücadelesi devam ediyordu. Bu sırada bir taraftan darbe ve isyanlarla diğer taraftan depremle tarumar olan Gırnâta'yı ele geçirmek için Kastilya kralı harekete geçti. Depremden yaklaşık bir ay sonra 10 Ramazan Cuma günü (22 Mayıs 1431) başlayan ve iki gün süren savaşta on beş bin civarında Müslüman şehit oldu. Ancak Pazar gecesi, yanındaki askerlerle ve gönüllülerle Gırnâta'dan bir yarma harekâtıyla çıkmayı başaran Şeyhulguzât Ebû Zekeriyya Yahya b. Ömer, Kastilya karargâhında yangın çıkardı. Akabinde yaşanan çatışmada çok sayıda zayıat veren Kastilya, kuşatmayı kaldırıp dönmek zorunda kaldı. Bu sırada Gırnata'da taht defalarca el değiştirdi.⁸⁰
- H. 883 (M. 1478) Gırnâta'da sel felaketi yaşandı.⁸¹ Nasrî Sultanı Ebu'l-Hasan Ali, ilk saltanat döneminde (1464-1482) güç gösterisinde bulunmak amacıyla Gırnâta'da Sebike Tepesi'nde görkemli bir tören düzenlediği sırada meydana geldi. 19 Zilhicce 882'de başlayıp 22 Muharrem 883'te (25 Nisan 1478) bitmesi planlanan törenlerin son gününde oldukça yoğun bir yağmur yağmaya başladı. Törenler coşkulu bir şekilde devam ediyordu, üstelik ordu, halkı heyecanlandıran ve işgal edilen Endülüs topraklarını geri alma ümitlerini artıran etkili bir resmigeçit yapmıştı. Fakat törenin son günü yaşanan büyük bir sel felaketiyle her şey ters yüz oldu (22 Muharrem 883/25 Nisan 1478). Halkın heyecan ve coşkusu, yerini panik ve kaygıya bıraktı, insanlar can derdine düştü. Evler, köprüler ve yollar selden harap oldu. Sel suları, Gırnata Ulu Cami'nin avlusuna kadar ulaştı. Her felakette olduğu gibi bunda da insanlar önce ne olduğunu anlamaya ve yaşananlara bir anlam vermeye

⁷⁹ Takıyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Makrîzî (ö. 845/1442), *Kitâbü's-sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, I-XII, nşr. Saïd Abdülfettâh Âşûr, Kahire: Matbaatü Dâri'l-Kütüb, 1973, II, 856.

⁸⁰ Makrîzî, IV/II, 856-857; İnân, *Nihâye*, 158; Parlak, "Endülüs'te Yaşanan Depremler", 325-333.

⁸¹ Makkarî, V, 395.

çalıştılar. Halkın ve ulemanın bir kısmı bu felaketin, Gırnâtalıların İslâm'dan uzak olan yaşam biçimlerinden dolayı Allah'ın bir cezası olduğunu düşünmeye başladılar. Özellikle “sultanın hatalarının” bu afetin en temel sebebi olduğu kanaati gittikçe yayılmaya başladı. Diğer taraftan böyle bir felaket bazı zihinlerde de ters bir etki oluşturdu ve o felakette ölmeyip de sağ kalanlar dünyanın geçiciliğini fark ederek gününü gün etme şeklinde savrulmuş bir hayat yaşamaya başladılar. Bu olaydan on dört yıl sonra da Endülüs en büyük felaketini yaşadı. Müslümanlar, ellerindeki son kale olan Gırnata'yı Katoliklere teslim ederek Endülüs'e veda ettiler (2 Ocak 1492).⁸²

Sonuç

Müslümanların fethinden önce (M. 711) barbar Germen bir kavim olan Vizigotların hüküm sürdükleri İberya'da kayda geçen doğal afetler tespit edebildiğimiz kadarıyla Nuh Tufanı'na kadar uzanmaktadır. Müslümanların İberya'yı fethettikten sonra “Endülüs” adını verdikleri bu coğrafyada kayıtlı ilk felaket, tufandan sonra yaşanmış olan kıtlıktır. Bu hadise o kadar etkili olmuş ki pek çok insan hayatını kaybetmiş ve hayatta kalanlar da buraları terk etmiş hatta adı geçen topraklar yüz yıl süreyle neredeyse boş kalmıştır.

Fetihten sonra Müslümanların burada yaşadıkları ilk felaket de yine bir kıtlık oldu, iki yıl sürdü (M. 748-79). Kıtlık ve kuraklık olayları sonraki yıllarda da zaman zaman tekerrür etti, insanlar çok olumsuz etkilendi hatta kimi zaman fiyatlar aşırı yükseldi. Endülüs'te üçüncü Mülûkû't-Tavâif döneminin ortaya çıkmasına yol açan isyanların başlamasına sebep olan faktörlerden biri de yine bir doğal afet olan kıtlıktı.

Endülüs'te sıkça görülen afetlerden biri de sel ve su baskınlarıdır. Nitekim M. 850 yılında Endülüs'ün farklı şehirlerinde yaşanan gelen sel, büyük ekonomik kayıplara yol açtı. Bazen askerî seferlerin yapılması mümkün olmadı. Nitekim elli yıl Endülüs Emevî tahtında oturan III. Abdurrahman (912-961) her yıl mutlaka sefere çıkardı ancak M. 926'da kıtlık ve kuraklık yüzünden sefer gerçekleştiremedi.

Gırnata'da M. 1478'de yaşanan sel felaketi o kadar etkili oldu ki insan davranışlarında inanılmaz değişikliklere yol açtı. Zira bu olaydan sonra toplumun bir kesimi “dünyanın geçiciliğine” vurgu yapıp dinî değerlere daha fazla sarılma gereği duyarken aynı gerekçeyle zıt bir anlayış da gelişti, “dünya geçici, o halde dünya

⁸² Makkarî, V, 395; Maalouf, Amin, *Afrikalı Leo*, trc. Sevim Raşa, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2004, 23-26; Parlak, “Endülüs'te Yaşanan Depremler”, 325-333.

nimetlerinden sonuna kadar faydalanmak gerekir” diyen başka bir kesim oluştu. Buradan da anlaşılıyor ki bu tip doğal afetler insanların yaşamlarında ve davranışlarında radikal değişikliklere sebep olabilmektedir.

Veba gibi salgın hastalıklar da insanların ölmesine sebep oldu, insanlar ölenleri defnetmekten aciz kaldı. M. 1346-1353 tarihleri arasında dünyayı sarsan, 1348’de Endülüs’ü de içine alarak bu bölgede dört-beş yıl süren büyük bir veba salgını, çok sayıda insanın ölmesinin yanı sıra ilginç olaylara sebep oldu. Kastilya kralı XI. Alfonso, Endülüs için çok stratejik bir yer olan Cebel-i Tarık’ı kuşatmıştı (750/1349). Ancak veba, Hıristiyan ordusunda yayılıp kral da ölünce kuşatma kaldırıldı (751/1350).

M. 833 yılında yaşanan güneş tutulması Endülüs’te insanların korkuya kapılmalarına ve camilere sığınmalarına sebep oldu. Bu olay Abdurrahman b. el-Hakem döneminde (M. 822-852) tekrarlandı. Güneş tutulmasını bir doğal afet olarak değil de olağanüstü bir tabiat hadisesi olması ve insanlar üzerindeki tesirlere dikkat çekilmesi bakımından bu çalışmaya dâhil edildi.

Doğal afetlerin en korkunçlarından biri de depremdir ve Endülüs’te özellikle Kurtuba ve Gırnata’da büyük depremler gerçekleşti. Endülüs’ün bu iki şehrinin yanı sıra Mürsiye ve el-Meriye de depremsellik bakımından ön plana çıkmaktadır.

Sonuç olarak doğal afetler bir coğrafyada hem insanları ve toplumu hem yönetimleri hem de devletlerarası ilişkileri etkileyen önemli sonuçları olan hadiselerdir. Bu yüzden yapılacak araştırmalarda doğal afetler mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde doğru sonuçlara ulaşmak ve isabetli çıkarımlar yapmak ve önerilerde bulunmak pek mümkün olmayacaktır.

Kaynakça | References

- Akpınar, Erdal. “Endülüs’ün Fiziki Coğrafyası”, *Endülüs Coğrafyası ve Siyasi Tarihi*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2025.
- Akpınar, Erdal. “Endülüs’ün Beşerî ve Tarihî Coğrafyası”, *Endülüs Coğrafyası ve Siyasi Tarihi*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2025.
- Apaydın, H. Yunus. “İbn Hazm”, *DİA*, XX, 1999, 39-52.
- Arıbaş, K.- Kara, H.. “Siyasi Coğrafya Açısından İspanya”. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2011, 15 (24), 61-86.
- Hasan Vezzân, İbn Muhammed el-Gırnâtî el-Fâsî. Afrikalı Leo (888-957/1483-1550), *Vasfu İfrikiye*, neşr: M. Hacci-M. Ahdar, c. I-II, Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1983.

- İbn Haldûn (ö. 808/1406). *Mukaddime*, I-III, trc. Z. Kadiri Ugan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- İbn Havkal, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Alî en-Nasîb el-Bağdâdî (IV./X. yüzyıl). 10. Asırda İslam Coğrafyası, trc. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe, 2014.
- İbn Hayyân el-Kurtubî (ö. 469/1076). *el-Muktebes*, 5. Cilt, neşr. Pedro Chalmeta, Rabat-Madrid 1979.
- İbn Hayyân el-Kurtubî (ö. 469/1076). *es-Sifrü's-Sâni el-Muktebes min enba'i ehli'l-Endelüs*, 2. Cilt, tah. Mahmut Ali Mekkî, Riyâd, 2003.
- İbn Hayyân el-Kurtubî (ö. 469/1076). *el-Muktebes min enba'i ehli'l-Endelüs*, (tah. Mahmut Ali Mekkî) Kahire, 2013.
- İbn İzârî el-Merrâkuşî (ö. 712/1312'den sonra). *el-Beyanu'l-Muğrib fi ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, I-IV, nşr. G. S. Colin- E. L. Provençal, Lübnan, 2009.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233). *el-Kâmil fi't-târîh*, I-XIII, tah. Ebu'l-Fidâ el-Kâdî, Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407/1987.
- İbnü'l-Hatîb, Lisânüddîn (ö. 776/1374). *el-İhâtâ fi ahbâri Ğirnâta*, I-IV, neşr. A. İnan, Kahire 1955-1977.
- İbnü'l-Hatîb, Lisânüddîn (ö. 776/1374). *el-Lemhatü'l-bedriyye fi'd-devleti'n-Nasriyye*, nşr. Muhammed Mesud Cibrân, Dâru'l-Kütübî'l-Vataniyye, Bingâzi 2009.
- İbnü'l-Kûtiyye, (ö. 367/977). *Târihu iftitâhi'l-Endelüs*, (Tah. Abdullah Üneysed-Debbâğ), Beyrut, 1994.
- Maalouf, Amin. *Afrikanlı Leo*, trc. Sevim Raşa, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2004.
- Makkarî, (ö. 1041/1632), *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelüsü'r-ratîb ve zikru veziriha Lisâni'd-din İbni'l-Hatîb*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed el-Bukâ'î, I-X, Beyrut Dâru'l-fikr, 1998.
- Makrîzî (ö. 845/1442). Takıyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir, *Kitâbü's-sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk*, I-XII, nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr, Kahire: Matbaatü Dâri'l-Kütüb, 1973.
- Ahbâru mecmua fi fethi'l-Endelüs ve zikru Ümerâihâ*, (Tah. İbrahim el-Ebyârî), Kahire; Dâru'l-Kitabi'l-Mısırî, II. Baskı, 1989.
- Meçhul Müellif. *Tarihu'l-Endelüs*, tah. Abdülkadir Bûbâye, Lübnan: Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, 2007.
- Özdemir, Mehmet. (Özdemir I, 2013), *Endülüs Müslümanları Siyasî Tarih*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 3. Baskı, 2013.
- Özdemir, Mehmet. (Özdemir II, 2013), *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 3. Baskı, 2013.
- Parlak Nizamettin. *Endülüs'ün Çöküşü Benî Ahmer'de Darbeler ve İsyandar*, İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.

Parlak, Nizamettin. “Endülüs'te Yaşanan Depremler İnsanların Tepkileri ve Toplumsal Etkileri”, *XXI Esrde Dövlət Süverenliyi ve Milli Konstitusiyalar: Qlobal Çağırışlar, Tendensiya ve Perspektivler Konferansı*, 325-333, 5 Kasım 2025, Bakü, Azerbaycan.

Yâkût el-Hamevî. Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî (ö. 626/1229), *Mu'cemü'l-büldân*, I-V, Beyrut: Dâr-ı sadr, 1397/1977.

Topaloğlu, Bekir -Hayrettin Karaman. *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, yy, ty.

İnternet Kaynakları

<https://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEhistory/SEhistory.html>

<https://www.meteorologiaenred.com/tr/%C4%B0spanya%27da-deprem-riskinin-en-y%C3%BCksek-oldu%C4%9Fu-yerler.html>

<https://tr.meteorologiaenred.com/%C4%B0spanya%27da-deprem-riskinin-en-y%C3%BCksek- oldu%C4%9Fu-yerler.html?nowprocket=1>